

Fészkelő madárállományok a Nyirkai-Hanyban

Breeding bird populations in the Nyirkai-Hany area (NW-Hungary)

PELLINGER ATTILA & FERENCZI MÁRTA

1. Bevezetés

A vízimadárfaajok állományainak fenntartásában egyre nagyobb szerepük van és a jövőben méginkább lehet, a vizes élőhelyek rekonstrukciójának. A Kisalföldön ilyen beavatkozások Mekszikópusztán (PELLINGER, 2003) és a Nyirkai-Hanyban (PELLINGER, 2007b) történtek. Az egykor 55 ezer ha legnagyobb kiterjedésű Hanság lecsapolása (SZEKENDI, 1938) a Kárpát-medence egyik legjelentősebb vizes élőhelyét szüntette meg lényegében azelőtt, hogy botanikai és zoológiai leírása elkészülhetett volna. A Hanság részleges rehabilitációja 2001-ben a Bősárkányi-láptorok közelében fekvő Nyirkai-Hany felszíni árasztásával kezdődött el (PELLINGER, 2007a). A korábban évtizedeken keresztül kaszálóként hasznosított területet a Rábca folyó duzzasztásával, időről időre gravitációs úton történő árasztással öntözték a fűhozam növelése érdekében, de az év nagy részében nem volt felszíni vízborítás.

A Fertő–Hanság Nemzeti Park védett területét az állami tulajdonlás és a kedvező terepviszonyok tették alkalmassá az újraárasztásra, amelyet a madárvilág gyors változása követett. A fészkelő fajok és az átvonulók száma és mennyisége jelentősen megnőtt, a Nyirkai-Hany rövid idő alatt a Kisalföld egyik legjelentősebb vízimadár élőhelyévé vált és már 2006-ban Ramsari Területté nyilvánították.

2. Anyag és módszer

2.1. A vizsgált terület leírása

A Nyirkai-Hany 416 ha-os területét kisebb-nagyobb szárazulatok kivételével 0–150 cm között változó mélységű víz borítja. A foltokban megmaradt vízi növényzet az elárasztással az első években gyorsan kiterjedt, majd fokozatos kiritkulás indult meg, amely jelenleg is folyik. A magasabban fekvő területrészekon korábban foltokban fák, fasorok voltak, ezek egy része jelenleg is megvan, de a vízben állók elpusztultak vagy pusztulóban vannak. A zsilipek és gátak létesítésének földmunkái során egy mesterséges sziget is kialakításra került, amely több faj számára fontos fészkelőhely.

2.2. Alkalmazott módszerek

Felméréseinket 2001–2009 között végeztük, az elárasztást követően ismételt terepi bejárásokkal gyűjtöttünk adatokat a fészkelő és az átvonuló madárfaajok állományairól és az állományok változásairól (FERENCZI *et al.*, 2008). Minden fészkelő faj állományának felmérésére nem volt lehetőségünk, ezért főként az általunk legfontosabbnak tartott fokozottan védettek, illetve telepesen költők mennyiségét próbáltuk minél pontosabban megállapítani. A felméréseket részben a töltéseken álló megfigyelőtornyokból végeztük, de csónakkal és gyalogosan végzett bejárást, valamint repülőgépről végzett légi fényképezést is alkalmaztunk. A fészkek helyének rögzítését terepi GIS eszközökkel végeztük (PELLINGER & TAKÁCS, 2012).

3. Eredmények

Az eredmények alapján a területen fészkelő madárfaajokat több csoportba osztottuk, a csoportokba sorolás a fészkelésre vonatkozó adatok pontossága alapján történt. Legtöbb és legpontosabb információval a telepekben költő fajokról rendelkezünk, mivel ezekben jelentős természetvédelmi érték koncentrálódik, felmérésük is könnyebben megoldható. A szoliter fészkelők és a rejtett életmódú fajok esetében állományfelmérést nem végeztünk.

3.1. Állományadatokkal ismert madárfaajok

A biztosan költő madárfaajok állományának felmérése a fészkek számlálásával, vagy a fészkek, esetleg a fiókat vezető családok számának becslésével történt.

3.1.1 Átmenetileg megtelepedő fajok

A gátakon, valamint a mesterséges fészkelősziget kialakításakor végzett földmunkák miatt átmenetileg az első 2–3 évben több helyen növényzettől részben vagy teljesen mentes területek jöttek létre. Emellett az elárasztáskor nem voltak a magas vízínövényzetnek (nád, gyékény) kiterjedt foltjai, így olyan vízimadárfaajok is költöttek, amelyek később a vegetáció záródásával hamar eltűntek (1. táblázat).

Faj neve	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Gólyatölcs (<i>Himantopus himantopus</i>)	3	2	0	0	0	0	0	0	0
Gulipán (<i>Recurvirostra avosetta</i>)	7	2	1	0	0	0	0	0	0
Kis lile (<i>Charadrius dubius</i>)	?	9	0	0	0	0	0	0	0

1. táblázat – Az átmenetileg megtelepedő madárfaajok fészkelőállományai
Tab. 1. – Temporary breeding populations of bird species

3.1.2. Fészkelő, ismert állományú fajok

A telepesen költő madárfaajok fészkelőhelyeinek biztosítása, illetve védelme természetvédelmi szempontból különösen fontos, hiszen jelentős zavarás vagy más veszélyeztető tényező esetén a szóban forgó vizes élőhelyen akár az évi teljes szaporulat megsemmisülhet. Ezért különösen nagy figyelmet fordítottunk az ilyen kolóniákra, emellett a fiókat vezető párok számlálásával jól felmérhető nyári lúd (*Anser anser*) és bütykös hattyú (*Cygnus olor*) esetében rendelkezünk több éves adatsorokkal.

Faj neve	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Kárókatona (<i>Phalacrocorax carbo</i>)	0	12	70	100	130	105	134	127	123
Kis kárókatona (<i>Phalacrocorax pygmeus</i>)	0	0	0	0	0	0	0	0	4
Kis kócsag (<i>Egretta garzetta</i>)	0	0	0	0	0	1	1	5	5
Nagy kócsag (<i>Egretta alba</i>)	0	0	1	6	3	4	1	0	0
Vörös géme (<i>Ardea purpurea</i>)	0	2	40	10	30	19	34	22	38
Szürke géme (<i>Ardea cinerea</i>)	0	0	0	0	0	0	4	43	52
Bakcsó (<i>Nycticorax nycticorax</i>)	0	12	23	0	19	39	55	32	25
Üstökősgéme (<i>Ardeola ralloides</i>)	0	0	0	0	0	0	2	2	0
Kanalgéme (<i>Platalea leucorodia</i>)	0	0	0	0	11	10	0	2	3
Bütykös hattyú (<i>Cygnus olor</i>)	0	5	6	4	6	7	8	5	4
Nyári lúd (<i>Anser anser</i>)	0	5	7	13	30	30	35	40	40
Dankasirály (<i>Larus ridibundus</i>)	150	150	800	600	600	1450	1670	400	3
Szerecsensirály (<i>Larus melanocephalus</i>)	0	0	30	50	10	25	1	2	0
Küszvágó csér (<i>Sterna hirundo</i>)	25	15	15	10	20	16	15	34	19
Fattyúszerkő (<i>Chlydonias hybrida</i>)	0	0	0	0	0	0	36	38	0

2. táblázat – Fészkelő, ismert állományú madárfajok
Tab. 2. – Known breeding populations of bird species

A Nyirkai-Hanyban elszórtan található fákon több kisebb telepben fészkelő kárókatona (*Phalacrocorax carbo*) állománya 100-130 pár között stabilizálódott. Hasonlóan állandó, kisebb ingadozásokkal 30-40 páros költőpopulációja alakult ki a vörös gémmek (*Ardea purpurea*), amely részben nádasban, részben gyékényesben fészkel. A vízben álló füzesekben 25-50 pár bakcsó (*Nycticorax nycticorax*) költ rendszeresen. Stablnak tekinthető emellett a küszvágó csér (*Sterna hirundo*) 15-35 páros telepe. A nyári lúd állománya mintegy 40 pár, a bütykös hattyúé 5-8 pár, a többi felmért madárfaj állománya ingadozó, illetve fészkelésük rendszertelennek tűnik a vizsgált kilencéves időszak tapasztalatai alapján. A szürke géme (*Ardea cinerea*) növekvő mennyiségével párhuzamosan csökkent a 2,5 km távolságban található Csikos-égerben lévő régi telepben fészkelők száma, vagyis valószínűsíthetően onnan telepedett át a jelenlegi nyirkai állomány (2. táblázat).

3.2. Ismert fészkelő fajok

A vizsgált területen végzett terepbejárások és számlálások során további 17 faj (3. táblázat, csillaggal megjelölve) fészket vagy fiókait sikerült megtalálni, illetve 13 faj esetében egyértelműen a fészkelésre utaló magatartást figyeltünk meg, fajonként több egyed vagy pár esetében. A bölömbikánál (*Botaurus stellaris*) és az énekesmadaraknál ez többnyire a revírben éneklő hímekeket jelent, a barna rétihéja (*Circus aeruginosus*) esetében nászrepülő és táplálékot hordó párokat.

Kis vöcsök (<i>Tachybaptus ruficollis</i>)*	Vízityúk (<i>Gallinula chloropus</i>)*
Bübos vöcsök (<i>Podiceps cristatus</i>)*	Guvat (<i>Rallus aquaticus</i>)*
Törpegéme (<i>Ixobrychus minutus</i>)	Kis vízicsibe (<i>Porzana parva</i>)
Bölömbika (<i>Botaurus stellaris</i>)	Kakukk (<i>Cuculus canorus</i>)
Tökés réce (<i>Anas platyrhynchos</i>)*	Jégmadár (<i>Alcedo atthis</i>)*
Kendermagos réce (<i>Anas strepera</i>)*	Nádi tücsökmadár (<i>Locustella luscinioides</i>)
Kanalas réce (<i>Anas clypeata</i>)*	Énekes nádiposzáta (<i>Acrocephalus palustris</i>)
Üstökösrege (<i>Netta rufina</i>)*	Cserregő nádiposzáta (<i>Acrocephalus scirpaceus</i>)
Barátréce (<i>Aythya ferina</i>)*	Foltos nádiposzáta (<i>Acrocephalus schoenobaenus</i>)
Kontyos réce (<i>Aythya fuligula</i>)*	Nádirigó (<i>Acrocephalus arundinaceus</i>)
Barna rétihéja (<i>Circus aeruginosus</i>)	Fülemülesítke (<i>Acrocephalus melanopogon</i>)
Egerészölyv (<i>Buteo buteo</i>)	Barkóscinege (<i>Panurus biarmicus</i>)*
Vörös vércse (<i>Falco tinnunculus</i>)*	Függőcinege (<i>Remiz pendulinus</i>)*
Fácán (<i>Phasianus colchicus</i>)*	Dolmányos varjú (<i>Corvus corone cornix</i>)*
Szárca (<i>Fulica atra</i>)*	Nádi sármány (<i>Emberiza schoeniclus</i>)

3. táblázat – Fészkelő madárfajok
Tab. 3. – Breeding bird species

3.3. Valószínűleg fészkelő fajok

A harmadik csoportba a valószínűleg alkalmanként vagy rendszeresen költő madárfajokat soroltuk. Ebben a kategóriában szerepelnek azok a fajok, amelyeknek fészkelésére vannak alkalmas élőhelyfoltok a Nyirkai-Hanyban, de azok főleg a területet szegélyező gátak szegélyzónájában találhatóak, és nincsen biztos fészkelési adatunk e fajokról, illetve olyan fajok, amelyek gyakoriak, alkalmas fészkelőhelyük is van, de nem rögzítettük költési adatukat.

Örvös galamb (<i>Columba palumbus</i>)	Barátposzáta (<i>Sylvia atricapilla</i>)
Vadgerle (<i>Streptopelia turtur</i>)	Fitiszfűzike (<i>Phylloscopus trochilus</i>)
Erdei fülesbagoly (<i>Asio otus</i>)	Csilpcsalpfűzike (<i>Phylloscopus collybita</i>)
Nagy fakopáncs (<i>Dendrocopos maior</i>)	Szécinege (<i>Parus major</i>)
Erdei pityer (<i>Anthus trivialis</i>)	Szarka (<i>Pica pica</i>)
Barázdabillegető (<i>Motacilla alba</i>)	Seregély (<i>Sturnus vulgaris</i>)
Sárga billegető (<i>Motacilla flava</i>)	Mezei veréb (<i>Passer montanus</i>)
Cigánycsuk (<i>Saxicola rubicola</i>)	Erdei pinty (<i>Fringilla coelebs</i>)
Rozsdás csuk (<i>Saxicola rubetra</i>)	Zöldike (<i>Carduelis chloris</i>)
Fekete rigó (<i>Turdus merula</i>)	Kenderike (<i>Carduelis cannabina</i>)

4. táblázat – Valószínűleg fészkelő madárfajok
Tab. 4. – Most likely breeding bird species

4. Összefoglalás

Az újraárasztott Nyirkai-Hanyban 2001–2009 között végeztünk felméréseket az ott fészkelő fajokról. Elsősorban a telepesen fészkelő és a fokozottan védett vízimadarak állományait vizsgáltuk, amelyeknek a védelme meghatározó szempont a terület természetvédelmi kezelése szempontjából. Összesen 68 fészkelő madárfaj költését állapítottuk meg, ebből 18 fajról rendelkezünk megbízható állományadatokkal. A biztosan fészkelő harminc és a valószínűleg költő húsz madárfaj mellett számítani lehet továbbiak kimutatására is.

A Nyirkai-Hanyban az elárasztást követően jelentős kárókatona-, gém- és sirálytelepek alakultak ki, ezzel a terület mára a Dunántúl egyik legjelentősebb vízimadár élőhelyévé vált.

5. Summary

In the flooded Nyirkai-Hany reconstruction area several bird breeding surveys were carried out between 2001 and 2009. In particular, the project focused on the nesting colonies and the highly protected waterfowl populations, whose protection is a decisive factor in the conservation management of the area. In total, 68 breeding bird species were determined, 18 of which have reliable data for breeding population size. We identified 30 well known breeding species, and 20 of the most likely breeding species, but there are likely more that went undetected.

After the flooding event, cormorant, heron and gull colonies have developed in the Nyirkai-hany which makes the area one of the most important waterbird habitat in the Transdanubium.

6. Irodalom

FERENCZI M., PELLINGER A. & CSÖRGŐ T. (2008): Vízimadár állományok változásai a Nyirkai-Hany elárasztásain. In: **LAKATOS F. & VARGA D.** (szerk.): Erdészeti, Környezettudományi, Természetvédelmi és Vadgazdálkodási Tudományos Konferencia. Konferencia Kiadvány. Nyugat-magyarországi Egyetem, Sopron. 52–53.

PELLINGER, A. (2003): Waterbird-monitoring in the reconstruction habitats in the Lake Fertő, North-west Hungary. *Ornis Hungarica*, 12–13(1–2): 263–265.

PELLINGER A. (2007a): Nyirkai-Hany. In: **TARDY J.** (szerk.): A magyarországi vadvizek világa. Alexandra Kiadó, Budapest. 46–51.

PELLINGER A. (2007b): Példák a sikeres hazai élőhely-rehabilitációk sorából. A Nyirkai-Hany elárasztásai. In: **TARDY J.** (szerk.): A magyarországi vadvizek világa. Alexandra Kiadó, Budapest. 26–28.

PELLINGER A. & FERENCZI M. (2009): Vízimadarak monitorozása a Fertőn és a Hanságban. *Szélkiáltó*, 14: 16.

PELLINGER A. & TAKÁCS G. (2012): Térinformatikai eszközök alkalmazása a madártani adatgyűjtésben. *Szélkiáltó*, 15:

SZEKENDI F. (1938): A Hanság és a Fertő lecsapolási kísérleteinek története. *Specimina dissertationum Fac. Phil. Reg. Hung. Univ. Elisabethinae Quinqueeclesiensis*, 126: 1–36.

PELLINGER ATTILA – Fertő–Hanság Nemzeti Park – H-9435 Sarród, Rév, Kócsagvár – pelling@freemail.hu

FERENCZI MÁRTA – MME – MME Kisalföldi Helyi Csoport – H-9027 Győr, Puskás Tivadar u. 11. – martaferenczi5@gmail.com
